

YHTEENVETO

IHMISKAUPPA SUOMALAISESSA TYÖELÄMÄSSÄ - SEMINAARI 3.-4.2.2011

Anniina Jokinen & Natalia Ollus

Johdanto

Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö (SAK), vähemmistövaltuutetun/kansallisen ihmiskaupparaportoijan toimisto (VVT) ja Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (HEUNI) järjestivät Ihmiskauppa suomalaisessa työelämässä -seminaarin 3.-4.2.2011 Helsingissä. Seminaarin tarkoituksena oli lisätä tietoisuutta työperäisestä ihmiskaupasta ja siihen liittyvistä hyväksikäyttöilmiöistä Suomessa ja avata aiheeseen uusia näkökulmia. Seminaarissa puhui kattava joukko sekä kansainvälisiä että suomalaisia järjestöjen, viranomaisten, työmarkkinajärjestöjen ja kolmannen sektorin edustajia. Seminaarin ensimmäisenä päivänä keskusteltiin työperäisestä ihmiskaupasta ja sen muodoista Suomessa ja muualla Euroopassa. Toisena päivänä järjestetyssä paneelikeskustelussa käsiteltiin työperäisen hyväksikäytön vastaisia toimia Suomessa. Olemme laatineet yhteenvedon seminaarissa pidetyistä esityksistä ja paneelikeskustelusta, jotta myös ne henkilöt, jotka eivät osallistuneet seminaariin, saisivat kuvan siellä käsitellyistä asioista.

Yleisesti ottaen esityksissä ja keskustelussa toistuivat samat teemat: tietoisuus työperäisestä ihmiskaupasta on puutteellista ja uhrien tunnistamisessa on ongelmia. Työperäisen ihmiskaupan uhrit eivät useinkaan hae apua itse, eikä heillä ole tietoa omista oikeuksistaan tai työsuhteen minimiehdoista. Monet esiintyjistä korostivat, että ihmiskauppa on erittäin moniulotteinen ilmiö, joka muuttuu ajassa ja paikassa, mikä tekee siihen puuttumisesta entistä haasteellisempaa. Tämän vuoksi erilaisten keskeisten toimijoiden, kuten poliisin, työsuojelun, ammattiliittojen, järjestöjen ja muiden viranomaisten edustajien välinen yhteistyö ja kouluttaminen työperäisen ihmiskaupan tunnistamiseksi on erityisen tärkeää.

Ensimmäisen päivän puheenvuorot ja esitykset

Eurooppa- ja maahanmuuttoministeri Astrid Thors: Avauspuheenvuoro

Ministeri Thors avasi seminaarin ja korosti viranomaisten, ammattiliittojen ja muiden toimijoiden yhteistyön merkitystä ihmiskaupan vastaisessa työssä. Ihmiskaupasta suomalaisessa työelämässä ei Thorsin mielestä vielä tiedetä tarpeeksi, mutta hän totesi seminaarin osaltaan parantavan tietoisuutta kyseisestä ilmiöstä. Hän nosti esiin kaksi teemaa seuraavan hallituskauden ohjelmaan: kolmannelle sektorille tulisi taata resurssit työskennellä ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi ja vähemmistövaltuutetun toimi tulisi laajentaa yhdenvertaisuutta valvovaksi toimeksi, jolle taataan riittävät resurssit.

Vähemmistövaltuutettu Eva Biaudet: Suomen kansallisen ihmiskaupparaportoin tervetuliaissanat

Eva Biaudet toivotti seminaarin osallistujat tervetulleiksi ja totesi, että viimeistään nyt on aika muuttaa työperäisen ihmiskaupan vastainen työ sanoista teoiksi. Hän kiitti eduskuntaa kansallisen ihmiskaupparaportoin ensimmäisen raportin käsittelystä ja siitä, että eduskunta on todennut tarpeen vahvistaa kansallisia toimia ihmiskauppaa vastaan ja ehdottaa useita konkreettisia parannusehdotuksia, kuten erillislakia ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä. Biaudet myös korosti, että eri toimijoiden välinen yhteistyö ja ihmisoikeudet ovat keskiössä, kun halutaan puuttua ihmiskauppaan. Lisäksi hänen mukaansa tulee puuttua työmarkkinoiden eriarvoisuuteen.

Neuvonantaja Liliana Sorrentino, Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö (ETYJ): Työperäinen ihmiskauppa Euroopassa

Liliana Sorrentinon esitys keskittyi kuvaamaan työperäistä ihmiskauppaa ilmiönä. Työperäistä ihmiskauppaa esiintyy eri aloilla ja sektoreilla niin pienissä kuin suurissakin yrityksissä. Uhrit eivät ole vain paperittomia siirtolaisia, vaan myös EU-kansalaiset ovat joutuneet uhreiksi. Uhrit ovat monin tavoin riippuvaisessa asemassa, heitä kontrolloidaan eri tavoin eikä heillä ole muita vaihtoehtoja kuin alistua huonoihin työ- ja elinolosuhteisiin. Sorrentino kertoi esimerkkejä kausityöläisiä ja kotiapulaisia koskevista tapauksista Italiasta ja Iso-Britanniasta ja nosti esiin kerjäämiseen ja rikollisuuteen pakottamisen (forced begging and criminality) uusina pakkotyön muotoina.

Ihmiskauppatapaukset ovat Sorrentinon mukaan usein monimutkaisia sekä eri viranomaisten että auttajatahojen näkökulmasta. Lisäksi hyväksikäyttö on monimuotoista ja uhrien tunnistaminen ontuu. Monissa maissa esimerkiksi työsuojeluviranomaiset eivät ole mukana ihmiskaupan vastaisessa työssä, vaikka heillä voisi olla keskeinen rooli työperäisen ihmiskaupan tunnistamisessa. Sorrentinon mukaan työperäisen ihmiskaupan uhrit eivät välttämättä halua apua virallisesta auttamisjärjestelmästä. Ennen kaikkea he tarvitsevat maksutonta oikeudellista apua palkkasaatavien hakemiseen. Rikosoikeusjärjestelmän ja syyttämisen osalta Sorrentino

nosti esiin useita haasteita: työperäistä ihmiskauppaa ei ymmärretä tai tunnisteta, lakia tulkitaan suppeasti, eronteko pakkotyön ja hyväksikäytön välillä on epäselvä ja resurssit ovat puutteelliset. Ennaltaehkäisyyn osalta Sorrentino korosti laajaa työmarkkina- ja maahanmuuttopolitiikkaa ja sen tahattomia seurauksia, jotka pakottavat ihmiset esimerkiksi kiertämään maahanmuuttosäännöksiä tai maksamaan laittomia välitysmaksuja työpaikasta Euroopassa. Lopuksi Sorrentino painotti, että työperäisen ihmiskaupan vastaiseen työhön tarvitaan uusia toimijoita ja näkökulmia sortumatta stereotyyppiseen ajatteluun siitä, minkälaisesta ilmiöstä on kysymys.

Asiantuntija Beate Andrees, Kansainvälisen työjärjestö ILO:n pakkotyön vastainen toimintaohjelma: Pakkotyön käsite

Beate Andrees aloitti esityksensä kertomalla kolmesta suhteellisen uudesta pakkotyötapauksesta. Ensimmäisessä tapauksessa Itä-Euroopasta rekrytoidut henkilöt keräsivät purjospuleita Iso-Britanniassa. He asuivat huonoissa oloissa, heidän passinsa otettiin pois ja palkasta vähennettiin laittomasti kuluja. Tapauksen yhteydessä 13 henkilöä pidätettiin ihmiskaupasta. Toisessa tapauksessa Saksaan rekrytoidut kiinalaiset erikoiskokit joutuivat maksamaan välitysmaksuja saadakseen työpaikan. He tekivät pitkää työpäivää seitsemänä päivänä viikossa, heitä uhkailtiin irtisanomisella ja heidän luvattua alemmasta palkastaan vähennettiin erilaisia kuluja. Vain muutama heistä uskalsi ilmoittaa tapauksesta viranomaisille. Kolmanneksi Andrees kertoi azerbaidzhanilaisen Serbaz-yhtiön tapauksesta, jossa yli 700 uhria rekrytoitiin Bosniasta ja Serbiasta töihin. Heidän työsopimuksensa vaihdettiin, heille ei maksettu palkkaa ja heitä uhkailtiin, hyväksikäytettiin ja pahoinpideltiin.

Konkreettisten tapauskuvausten jälkeen Andrees siirtyi puhumaan pakkotyön määritelmästä ILO:n näkökulmasta. ILO:n pakkotyötä koskevan yleissopimuksen (Nro. 29) mukaan pakkotyö on ”kaikenlaista työtä tai palvelusta, joka jonkin rangaistuksen uhalla vaaditaan joltain henkilöltä, ja johon henkilö ei ole vapaaehtoisesti tarjoutunut”. ILO:n tulkinnan mukaan työn ei tarvitse olla virallisesti määritelty työksi ollakseen pakkotyötä (esim. seksityö). Andrees totesi myös, että alkuperäisellä suostumuksella ei ole merkitystä, jos työntekijää on esimerkiksi johdettu harhaan tai petetty, tai hänellä ei ole mahdollisuutta lopettaa työtä.

Esityksensä viimeisessä osiossa Andrees puhui tunnistamisen ongelmista. Hän esitti kysymyksen siitä, miksi Suomessa ei juurikaan ole työperäisiä ihmiskauppataapauksia – onko kyse siitä, että ilmiötä ei ole maassamme, vai pikemminkin siitä, että sitä ei osata tunnistaa. Jälkimmäinen selitys on Andreesin mukaan todennäköisempi. Hän esitteli ILO:n kehittämiä pakkotyön indikaattoreita tunnistuksen apuvälineenä. Monissa maissa ihmiskauppa liitetään vain prostituutioon, eikä työperäistä ihmiskauppaa tunneta tai tunnisteta. Esimerkiksi Englannissa ja Walesissa pakkotyö on hiljattain kriminalisoitu erikseen. Andrees puhui myös työsuojelutarkastajista keskeisinä toimijoina – keskeinen ongelma on, että heidän mandaattinsa on monissa maissa rajallinen, eikä se kata ihmiskaupparikosta, vaan ainoastaan työrikokset. Lisäksi työsuojelutarkastajat eivät osaa tunnistaa ihmiskauppaa, joten heidän kouluttamisensa on erittäin tärkeää tunnistamisen parantamiseksi. Andrees painotti, että ihmiskauppaa voi tapahtua millä tahansa sektorilla, myös täysin laillisilla aloilla. Hän piti yhteistyötä yritysten kanssa tärkeänä, minkä lisäksi yhteistyötä ammattijärjestöjen, järjestöjen ja muiden keskeisten toimijoiden kesken tulisi aktivoida. Andreesin mukaan myös yleistä tietoisuutta ongelmasta tulisi lisätä uhrien

suojelua parantaa sekä rikosoikeusjärjestelmän toimintaa tapausten tutkimisessa, syyttämässä ja tuomitsemisessa pitäisi tehostaa.

Erikoissuunnittelija Natalia Ollus, Yhdistyneiden Kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan Kriminaalipolitiikan instituutti (HEUNI): Työperäinen ihmiskauppa ja pakkotyö Suomessa

Natalia Ollus esitteli HEUNIn tekemän tutkimuksen tuloksia työperäisestä ihmiskaupasta Suomessa. Tutkimus tehtiin EU-rahoituksella ja se tarkastelee työperäistä ihmiskauppaa osana ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöä. Työperäisestä ihmiskaupasta ei ole toistaiseksi tuomittu yhtään rangaistusta Suomessa, ja Olluksen mukaan tämä liittyy osittain siihen, että työperäisen ihmiskaupan määritelmä on vaikea. Pakkotyötä ei Suomen lainsäädännössä tai oikeuskäytännössä ole toistaiseksi selkeästi määritelty.

HEUNIn tutkimuksessa työperäistä ihmiskauppaa lähestyttiin laaja-alaisesti. Asiaa selvitettiin asiantuntija- ja uhrihaastattelujen, oikeusaineiston ja media-aineiston avulla. Tutkimuksen viitekehyksenä käytettiin ihmiskaupan tunnusmerkistöä, erityisesti ILO:n pakkotyötä kuvailevia osoittimia. Tutkimuksen mukaan vakavimmat ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttötapaukset ovat ravintola-, rakennus- ja puutarha-aloilta ja hyväksikäytetyt henkilöt tulevat eri puolilta maailmaa, kuten Aasiasta, Itä-Euroopasta ja Suomen lähialueilta. Hyväksikäyttäjät ovat syntyperältään suomalaisia ja ulkomaalaistaustaisia. Tutkimuksen mukaan hyväksikäytetyt työntekijät ovat tulleet Suomeen joko rekrytointi-/välitysyriyten kautta tai sukulaisten/tuttujen kautta. Olluksen mukaan HEUNIn tutkimuksessa oli useita esimerkkejä siitä, että työntekijät ovat maksaneet ylisuuria välitys- ja muita maksuja, joiden takia työntekijä on velkaantunut jo saapuessaan Suomeen ja saattaa siten olla erityisen riippuvaisessa asemassa.

Hyväksikäytön osalta työntekijät ovat kokeneet uhkailua ja myös suoranaista väkivaltaa. Työnantaja on myös saattanut ottaa haltuunsa työntekijöiden passit tai henkilöllisyystodistukset. Tutkimuksen mukaan alipalkkaus ja palkkasyrjintä ovat kuitenkin yleisimpiä hyväksikäytön muotoja. Tutkimuksessa tuli ilmi myös tapauksia, joissa työntekijöiden liikkuvuutta ja vapaa-aikaa oli rajoitettu. Ollus esitteli kaksi esimerkkitapausta, joista ensimmäinen koski kiinalaisravintolan kokkia Lahdessa, jolle ei maksettu moneen kuukauteen lainkaan palkkaa ja joka oli täysin riippuvainen työnantajastaan. Toisessa tapauksessa oli kyse thaimaalaisista puutarhatyöntekijöistä, joille työnantaja oli maksanut huomattavan alhaista palkkaa, estänyt työntekijöitä tapaamasta muita maanmiehiään ja lisäksi pitänyt työntekijöiden pankkikortteja ja tunnuslukuja hallussaan. Ollus totesi, että kummassakin tapauksessa oli selviä ihmiskaupan ja pakkotyön merkkejä, vaikka tapauksissa tuomio annettiin työrikoksista.

Lopuksi Ollus puhui uhrien tunnistamisen vaikeudesta ja esitti, että pakkotyötä tulisi arvioida suhteessa suomalaiseen työelämään ja sen ehtoihin. Ihmiskaupassa on kyse kokonaisvaltaisesta hyväksikäytöstä, jossa puututaan henkilön vapauteen ja perusoikeuksiin. Ihmiskauppa ei edellytä äärimmäistä kontrollia, väkivaltaa ja pakkottamista, joten huomiota tulisi kiinnittää niihin seikkoihin, joiden takia työntekijä ei voi lähteä työstä. Ihmiskaupan ennaltaehkäisemiseksi tarvittaisiin lisää tietoa ulkomaalaisille työntekijöille sekä viranomaisten ja muiden toimijoiden tietoisuuden

lisäämistä työperäisen ihmiskaupan tunnusmerkeistä ja uhrien avunsaantimahdollisuuksista.

Hollannin kansallinen ihmiskaupparaportoiija Corinne Dettmeyer: Kokemuksia Hollannista

Corinne Dettmeyer aloitti esityksensä korostamalla kansallisen ihmiskaupparaportoiijan itsenäistä roolia. Näin raportoiija voi toimia välikätenä viranomaisten ja järjestöjen välillä olematta riippuvainen kummastakaan. Tämän jälkeen Dettmeyer keskittyi puhumaan työperäisestä ihmiskaupasta (Hollannissa tämä määritellään seksiteollisuuden ulkopuolella tapahtuneeksi muuksi hyväksikäytöksi). Hänen mukaansa viranomaiset näkevät työperäisen ihmiskaupan ja sen uhrin eri tavalla kuin ihmiskaupan seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksessa. Työperäistä ihmiskauppaa saatetaan pidetää vähemmän vakavana kuin seksuaalista hyväksikäyttöä, vaikka laki on sama. Ilmiöllä on myös erilainen profiili: kun seksuaalisen hyväksikäytön osalta uhreja löydetään yleensä muutamia, voi työperäisissä tapauksissa yhdellä työpaikalla työskennellä kymmeniä uhreja – joita puolestaan on helpompi kohdella laittomina siirtolaisina kuin ihmiskaupan uhreina. Työperäisen ihmiskaupan uhreilla on myös erilaiset auttamistarpeet kuin seksipuolen uhreilla: he saattavat haluta vain asunnon, uuden työpaikan ja keinon saada palkkansa takaisin.

Hollannin ihmiskaupparaportoiija julkaisee vuosittain raportteja maansa ihmiskaupatilanteesta. Vuoden 2009 raporttiin Dettmeyer teki selvityksen oikeuskäytännöstä työperäisten ihmiskauppatapausten osalta. Ennen lokakuuta 2009 Hollannissa oli annettu vain neljä ihmiskaupatuomiota seksiteollisuuden ulkopuolella ja kahdeksassa tapauksessa syytteet ihmiskaupasta oli hylätty. Tuomioista neljä koski tapauksia, joissa uhrin olivat esimerkiksi kotiapulaisia ja heillä oli henkilökohtainen suhde työnantajaan. Sen sijaan syytteet oli hylätty tapauksissa, joissa hyväksikäyttö oli tapahtunut ammatillisessa ympäristössä, kuten ravintolassa tai tehtaassa. Dettmeyer korosti, että ongelma ei ole lainsäädännössä, vaan lain soveltamisessa käytäntöön. Lokakuussa 2009 Hollannin korkein oikeus antoi ensimmäisen langettavan tuomion työperäisestä ihmiskaupasta tapauksessa, joka koski kiinalaisravintolaa. Tuomion jälkeen työperäisten ihmiskaupatuomioiden määrä on kasvanut huomattavasti ja Dettmeyer totesi tuomion toimineen tulkintaohjeena alemmille oikeusasteille. Lopuksi Dettmeyer puhui työperäiseen ihmiskauppaan ja sen tunnistamiseen liittyvistä haasteista. Yleistä tietoisuutta työperäisestä ihmiskaupasta tulee parantaa ja eri toimijoita, kuten työsuojelutarkastajia kouluttaa sen tunnusmerkeistä. Mahdolliset uhrin tulee tavoittaa, he tarvitsevat tietoa oikeuksistaan ja nimenomaan omaan tilanteeseensa soveltuvaa apua.

Belgian sosiaaliturvaministeriön työsuojeluosaston johtaja Peter van Hauwermeiren: Kokemuksia Belgiasta

Peter van Hauwermeiren kertoi Belgiassa jo 1990-luvulta alkaen tehdystä työperäisen ihmiskaupan vastaisesta työstä. Belgiassa työsuojelu- ja sosiaalitarastajilla on oikeus tutkia ja osallistua ihmiskauppatapausten tutkintaan. Van Hauwermeiren totesi, että tällä ja koulutuksella on ollut suuri merkitys tärkeiden tapausten tunnistamisessa. Vaikutus on ollut tarkastajien osalta myös henkinen, sillä poliisi on virallisesti

tunnustanut heidät kumppanina. Eri toimijoiden välinen tiivis yhteistyö ja yhteistarkastukset ovat olennaisia ihmiskaupan vastaisessa työssä. Tarkastajat voivat mennä työpaikalle ilman lupaa ja ennalta ilmoittamatta minkä lisäksi heillä on pääsy tarkastajien yhteiseen tietokantaan, josta he näkevät ketkä työnantajat ovat esimerkiksi tutkinnan alla. Lisäksi viranomaisten käyttämät pakkokeinot ovat tehokkaita: esimerkiksi laittoman työntekijän käytöstä saa suuret sakot ja työnantajien pakkotyöllä ansaitsema rikoshyöty konfiskoidaan.

Esityksensä seuraavassa osassa van Hauwermeiren kertoi seikkaperäisesti kahdesta uudesta tapauksesta, jotka koskivat maatilalla sattunutta tapausta ja huoltoasemien ja ravintoloiden WC-tilojen siisteydestä huolehtinutta yhtiötä. Hän analysoi esityksessään tapausten selvittämiseen liittyneitä hyviä ja huonoja piirteitä ja ongelmakohtia yksityiskohtaisesti ja konkreettisia esimerkkejä käyttämällä. Lopuksi van Hauwermeiren nosti esiin pakkoyrittäjyyden ja lähetettyjen työntekijöiden asemaan liittyvät epäkohdat, kansainvälisen yhteistyön ongelmat ja uhrien auttamisen haasteet. Hän painotti, että kaikkien on velvollisuus pitää silmät auki hyväksikäyttötapausten tunnistamiseksi. Liian usein käy niin, että uhrin karkotetaan maasta eikä heidän kohtaamastaan hyväksikäytöstä kuulla. Tämän vuoksi yleisen tietoisuuden lisääminen on erittäin tärkeää.

Asiantuntija Sean Bamford, Yhdistyneiden kuningaskuntien Ammattiliittojen Keskusjärjestö (TUC): Kokemuksia Iso-Britanniasta

Sean Bamfordin puheenvuoro kuvasi ammattiliittojen näkökulmasta niitä epäkohtia, joita ulkomaalaiset työntekijät kohtaavat ja laajempaa poliittista kontekstia, jossa tämä tapahtuu. Ihmiskauppa on osa laajempaa hyväksikäyttöä ja niin sanottua kurjuuden jatkumoa (continuum of misery). Iso-Britanniassa on vuonna 2009 kriminalisoitu pakkotyö erikseen. Bamfordin mukaan tietoisuus ihmiskaupasta on puutteellista ja siihen liittyvää lainsäädäntöä ei osata käyttää. Monesti toimijat ovat kiinnostuneempia uhrien maahanmuuttostatuksesta kuin heidän auttamisestaan. Bamford kritisoi Iso-Britannian maahanmuuttopolitiikkaa ja ulkomaalaislakia ja kertoi, kuinka ihmiset ajetaan paperittoman siirtolaisen statukseen samalla kun lailliset maahanmuuton reitit suljetaan. Bamford kertoi, että jos henkilöllä ei ole laillista oikeutta olla maassa, hänellä ei ole oikeutta olla laillisessa työssä eikä työlainsäädäntö koske häntä. Paikalliset ammattiliitot ovat yrittäneet taistella tätä tulkintaa vastaan. Yksi ongelma on kuitenkin se, että vain noin 17 prosenttia työntekijöistä yksityisellä sektorilla kuuluu ammattiliittoon.

Bamford puhui myös kotiapulaisten asemasta sekä vuokratyöntekijöitä ja pakkoyrittäjiä koskevista ongelmista. Hyväksikäyttö saa monia muotoja ja yksittäisen henkilön tilanne voi vaihdella pakkotyön ja huonojen työehtojen välillä, mikä edelleen vaikeuttaa hyväksikäytön tunnistamista ja sen määrittelyä. Bamfordin mukaan tällä hetkellä Iso-Britanniassa työmarkkinoiden joustavuutta pidetään tärkeämpänä kuin työntekijöiden oikeuksia, mikä on erittäin suuri epäkohta. Hän peräsi muutoksia maahanmuuttopolitiikkaan, mutta myös muihin työntekijöiden oikeuksia sääteleviin lakeihin.

Varapuheenjohtaja Jaana Ylitalo, Palvelualojen ammattiliitto (PAM): Työperäinen ihmiskauppa ammattiliittojen näkökulmasta

Jaana Ylitalon mukaan SAK:n alaisissa ammattiliitoissa on yhteensä 17000 maahanmuuttajajäsentä. Eniten ongelmia kohdataan tilapäisissä töissä, ja yhteydenotot ammattiliittoihin ovat lisääntyneet. Yleensä hyväksikäyttöön syyllistyneet työnantajat eivät ole järjestäytyneitä. Ylitalo kertoi esimerkkinä kolmesta erilaisesta tapauksesta, joissa ulkomaalaiset työntekijät olivat joutuneet uhreiksi. Uhrien auttaminen on Ylitalon mukaan tärkeää, koska ihmisarvoinen työ kuuluu kaikille ja kyse on myös laajemmin kaikkien työntekijöiden etujen valvonnasta. Palkkasaatavien hakeminen on perinteinen ammattiliittojen keino puuttua epäkohtiin. Liittojen resurssit ovat kuitenkin vähäisiä ja jutut haastavia: mitä tehdä, jos työvoimaa hyväksikäyttäneet yritykset on maksukyvyttömiä tai poistuu kokonaan Suomesta? Ylitalo ehdotti lisää voimavaroja ja koulutusta eri toimijoille sekä puhui ay-liikkeen kanneoikeuden puolesta. Lisäksi hän peräsi työnantajien vastuuta tapauksissa, joissa ulkomailta rekrytoidut henkilöt ovat joutuneet maksamaan välitysmaksuja rekrytointiyrityksille ja ehdotti liiketoimintakiellon mahdollisuutta tapauksissa, joissa työlainsäädäntöä rikotaan törkeästi tai toistuvasti, jotta yrittäjä ei voi jatkaa samaa epärehellistä toimintaa vuodesta toiseen.

Maahanmuuttoasioiden asiantuntija Riitta Wärn, Elinkeinoelämän Keskusliitto (EK): Kommenttipuheenvuoro

Riitta Wärn korosti, että suuri osa ulkomaalaisista työntekijöistä työskentelee järjestäytymättömien työnantajien palveluksessa. EK:n alaisten työnantajien palveluksessa työskentelee noin 20000 ulkomaalaistaustaista henkilöä. EK:n mukaan hyväksikäyttöä ei tule sallia ja työelämän pelisäännöt koskevat kaikkia. Wärnin mukaan kiskonnantapaisesta työsyrynnästä ja vastaavista rikoksista tuomittavat rangaistukset ovat liian lieviä, eikä niillä ole ehkäisevää vaikutusta, kun tuomion jälkeen yrittäjän kannattaa jatkaa toimintaa edelleen. Wärn painotti, että Suomen monimutkaiset maahantulosäännöt ja työlupabyrokratia pitäisi purkaa, koska työntekijä voi niitä kierteäkseen tulla maahan laittomasti, jolloin riski joutua hyväksikäytön kierteeseen on suurempi. EK yhtyy Wärnin mukaan SAK:n peräämään lisäkoulutustarpeeseen, minkä lisäksi hän korosti monikulttuurisuus- ja yhdenvertaisuuskoulutuksen tärkeyttä. Viranomaisille on kohdennettava voimavaroja ja heidän vastuullaan on myös tiedottaminen. Tietoa tulisi tarjota usealla kielellä ja jakaa monella eri tavalla. EK vastustaa ay-liikkeen ja järjestöjen kanneoikeutta, koska sen mukaan lähtökohtaisesti ihmisellä itsellään on oikeus päättää siitä, haluaako hän viedä asiaa eteenpäin. Wärnin mukaan julkista rekrytointipalvelua tulisi laajentaa myös EU:n ulkopuolelle. EK ei kannata tilaajavastuun osalta esimerkiksi ketjuvastuuta, koska vastuuta epärehellisestä toiminnasta ei voi sysätä pääurakoitsijalle, joka ei ole millään tavalla osallistunut rikolliseen toimintaan. Sen sijaan EK kannattaa liiketoimintakiellon laajempaa käyttöönottoa ja korostaa, että tiedot tulisi olla julkisessa ja maksuttomassa rekisterissä.

Toisen päivän paneelikeskustelu ja puheenvuorot

Paneeli ”Vastuut, tarvittavat toimenpiteet ja suositukset”

Professori Anne Alvesalo-Kuusi, Turun yliopisto: Aloituspuheenvuoro

Oikeussosiologian ja kriminologian professori Anne Alvesalo-Kuusi Turun yliopistosta johti paneelikeskustelua. Alvesalo-Kuusi nosti aloituspuheenvuorossaan esiin sen, että työperäinen ihmiskauppa on piilossa olevaa rikollisuutta. Ongelmia lisää se, etteivät uhrin itse välttämättä koe olevansa uhreja eivätkä osaa tai uskalla hakea apua. Alvesalo-Kuusi totesi myös, että rikosoikeusjärjestelmä ja sen välineet on rakennettu vastaamaan perinteiseen yksilörikollisuuteen, mikä vaikuttaa käytäntöihin ja olemassa olevaan kontrollipolitiikkaan. Alvesalo-Kuusi toivoi kaikilta panelisteilta konkreettisia ja rehellisiä näkemyksiä tämän hetken ongelmakohtiin ja tarvittaviin toimenpiteisiin, jotta työperäiseen ihmiskauppaan voidaan puuttua aikaisempaa tehokkaammin. Alvesalo-Kuusen johdannon jälkeen paneelikeskustelun osallistujat pitivät lyhyet alustukset oman organisaationsa toiminnasta ja näkemyksistä.

Rikosylikonstaapeli Kari Patanen, Keskusrikospoliisi

Kari Patanen kertoi näkemyksiään kentältä poliisin näkökulmasta. Hän on työskennellyt muun muassa ulkomaalaispoliisissa sekä Keskusrikospoliisin PUT- ja RAT-yksiköissä. Ongelmana on, että poliisi keskittyy usein tutkimaan työnantajia ja talous- ja verorikoksia, vaikka yhdessä yrityksessä voi olla satoja työntekijöitä, jotka yksinkertaisesti vain poistuvat maasta tapauksen tullessa ilmi. Toinen ongelma on, että poliisilla ei ole resursseja tehdä valvontaa lukuun ottamatta joitakin yksittäisiä projekteja, joissa etsitään esimerkiksi luvaton ulkomaista työvoimaa. Patanen oli itse tutkimassa Savonlinnan kiinalaisravintolan tapausta ja kertoi tapauksen yksityiskohdista kuten siitä, että hyvä maine paikkakunnalla voi hankaloittaa tutkintaa merkittävästi. Patanen totesi, että etenkin poliisin kenttäjohtajat tarvitsisivat lisää koulutusta työperäisen hyväksikäytön tunnistamiseksi. Lisäksi hän korosti, että työsyntymä ei ole asianomistajarikos, ja että rikoshyödyn takaisin saamista pitäisi tehostaa. Lopuksi Patanen painotti viranomaisyhteistyön merkitystä – poliisilla on erinomaisia kokemuksia yhteistyöstä esimerkiksi työsuojelutarkastajien kanssa.

Työsuojelutarkastaja Katja-Pia Jenu, Etelä-Suomen aluehallintovirasto, Työsuojelun vastuualue

Katja-Pia Jenu kertoi Suomessa olevan 9 ulkomaalaistarkastajaa, joista jokainen tekee vuosittain noin 100 tarkastusta. Tarkastajat valvovat työnantajien toimintaa ja kontaktit ulkomaisiin työntekijöihin ovat vähäisiä (esim. kommunikaatio-ongelmien vuoksi). Tarkastajien on lähes mahdotonta todeta työperäistä hyväksikäyttöä elleivät henkilöt itse kerro kohtaamistaan epäkohdista. Kentällä tarkastajat ovat havainneet, että työntekijät eivät tiedä oikeuksistaan tai työlupiansa sisällöistä. Ulkomaalaiset työntekijät ottavat yhteyttä työsuojeluun maksamattomien palkkojen takia, mutta tässä

tarkastajat eivät voi auttaa työntekijää, vaan henkilöt ohjataan oikeusaputoimistoon. Jenu myös korosti, että työsuojelu valvoo työrikoksia, joista sillä on ilmoitusvelvollisuus poliisille – ihmiskauppa ei siis kuulu heidän mandaattiinsa. Työsuojelutarkastajilla ei myöskään ole lupaa ohjata henkilöitä ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään. Kiskonnantapaisen työsyryjinnän osalta Jenu kertoi, että tapausten tutkinnassa on ollut ongelmia ja oikeuteen asti edenneiden juttujen seuraamukset ovat olleet erittäin lieviä. Kehittämideoina Jenu esitti, että ulkomaalaisille työntekijöille tulisi antaa tietoa työnteon ehdoista ja avun hakemisesta jo ennen Suomeen tuloa. Yhteistarkastuksia esimerkiksi poliisin kanssa (mukana myös tulikki) tulisi lisätä ja ilmoitusmenettelyä helpottaa (esim. valtakunnallinen palvelunumero, jossa palvelua monella eri kielellä).

Valtakunnansyyttäjä Matti Nissinen, Valtakunnansyyttäjänvirasto

Matti Nissinen korosti esityksessään ihmiskaupan monimuotoisuutta, joka vaikeuttaa siihen puuttumista myös syyttäjän näkökulmasta. Sinänsä ihmiskauppapöytäkirjällä mahdollistaa kaikkien pakkokeinojen ja instrumenttien käytön rikosoikeusprosessissa. Koska tuomioistuimien ei voi tuomita muusta kuin siitä, mistä syytetään, pitää syyttäjien ajaa myös vaihtoehtoisia syytteitä. Nissinen totesi, että haasteita syyttäjän työhön aiheuttaa se, että ketään ei voida tuomita pelkän esitutkintapöytäkirjan perusteella, vaan kaikki seikat tulee näyttää toteen suullisesti pääkäsittelyssä. Tätä vaikeuttavat kommunikaatio-ongelmat ja kulttuuriset tekijät, joka johtaa siihen, että ulkomaalaistaustaisten todistajien kuulustelu on erittäin haastavaa. Kun kertomukset oikeudessa muuttuvat, myös näyttö horjuu. Nissinen nosti esiin myös ihmiskaupparikoksen pitkän ”aikaikkunan” ja kuinka tämän aikana tilanne voi vaihdella esimerkiksi ihmiskaupasta lievempään hyväksikäyttöön. Lainsäädännön kipupisteinä hän nosti esiin ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän rajanvedot ja pakkotyön käsitteen. Lopuksi Nissinen totesi, että ihmiskauppa on taloudellista rikollisuutta ja esimerkiksi vakuustakavarikon käyttäminen on tärkeää. Kyseessä ei myöskään ole mikään ylivoimainen asia, vaan ongelmat ovat ratkaistavissa muun muassa koulutuksen ja yhteistyön keinoin.

Johtaja Jari Kähkönen, Joutsenon vastaanottokeskus

Jari Kähkönen sanoi esityksensä aluksi, että kuka tahansa, joka tapaa uhriksi epäilemänsä henkilön voi esittää tämän ottamista ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään. Esitysten määrä on kasvanut huomattavasti vuosina 2009–2010. Suurimpana syynä tähän Kähkönen piti tiedotusta. Kähkönen mukaan viime aikoina auttamisjärjestelmään on hakeutunut erityisesti siivoustyössä uhriksi joutuneita ihmisiä. Heidän työlupa-asiansa ovat olleet kunnossa, mutta tapaukset ovat paljastuneet usein vasta jatkoluvan hakemisen yhteydessä. Henkilöitä kierrätetään siivousfirmasta toiseen ja firmojen taustalla on bulvaaneja, sillä rahoittajalla on usein liiketoimintakielto. Kähkönen kertoi, että auttamisjärjestelmää pyritään kehittämään edelleen parantamalla muun muassa järjestelmän läpinäkyvyyttä ja ennakoitavuutta. Lisäksi auttamisjärjestelmä pyrkii tukemaan etsivää työtä ja suunnitelmissa on myös hankkia pääkaupunkiseudulta majoitustilaa uhreille.

Koordinaattori Natalie Gerbert, Monika-Naiset liitto ry

Natalie Gerbertin puheenvuoro kuvasi järjestösektorin näkemyksiä ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta ja auttamisesta käytännössä sekä tähän liittyvistä monista ongelmista ja haasteista. Monika-Naisten tunnistamien mahdollisten ihmiskaupan uhrien määrä on lisääntynyt (yhteensä 35 uhria neljän vuoden aikana). Uhrit eivät ilmoita olevansa ihmiskaupan uhreja, vaan he hakevat apua esimerkiksi kohdattuaan väkivaltaa tai velkaannuttuaan. Gerbert korosti, että tunnistaminen on vasta ensimmäinen askel, sillä prosessin seuraava askel on uhrin kannalta erittäin raskas. Poliisin tutkinta-ajat ovat erittäin pitkiä, uhri saattaa kokea vähättelyä ja ennakkoluuloja, ja traumaattisista kokemuksista johtuen hänen tarinansa saattaa vaihdella ja olla sekava. Auttamisjärjestelmään pääseminen ei myöskään ratkaise henkilön ongelmia tai poista hänen velvoitteitaan, eivätkä kaikki edes halua auttamisjärjestelmään, koska sinne pääsy ei takaa oleskelulupaa tai työtä. Gerbert painotti, että numeroiden takana on ihmisiä ja että tapaukset ovat moninaisia ja moniulotteisia, mikä pitää ottaa huomioon myös auttamistyössä takaamalla matalan kynnyksen palveluita. Lopuksi Gerbert muistutti, että tyyppillistä ihmiskaupan uhria ja tapausta ei ole olemassa – kuka tahansa voi olla uhri.

Hallitusneuvos Eero Koskenniemi, Sisäasiainministeriö

Eero Koskenniemi kertoi puheenvuorossaan ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman ohjausryhmän puheenjohtajana, että ohjausryhmä on viimeistelemässä suosituksiaan. Koskenniemi nosti esiin monia kysymyksiä, joihin ei ole selkeitä vastauksia. Ihmiskaupan vastaisessa työssä on paljon erilaisia toimijoita, välineitä ja kansainvälisiä malleja, mutta ongelmana on nähdä metsä puilta. Nykyinen lainsäädäntö on ollut voimassa 6 vuotta, mutta tapauksia on suhteellisen vähän. Mistä tämä johtuu? Pitäisikö kansallisen lainsäädännön olla reaktiivista vai ennakoivaa? Uhrien tunnistamisessa on edelleen ongelmia, mutta Suomessa yhteistyö eri viranomaisten välillä toimii ja tätä voidaan hyödyntää ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Koskenniemi puhui myös ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä ja sen profiloitumisesta: mikä on tasapaino uhrilähtöisen ja muiden näkökulmien (esimerkiksi turvallisuus tai rikosprosessi) välillä? Missä on näiden näkökulmien painopiste, mihin rajalliset resurssit kohdennetaan, ja mikä on tavoitetilä? Koskenniemi painotti lopuksi tilanteen kokonaishallintaa.

Panelistien alustusten jälkeen aloitettiin Alvesalo-Kuusen johtama keskustelu, johon myös seminaariyleisö osallistui aktiivisesti. Keskustelua herätti muun muassa työsuojelun rooli ja mandaattikysymykset, uhrien ohjaaminen auttamisjärjestelmään, maahanmuuttostatukseen ja oleskelulupa-asioihin liittyvät kysymykset sekä uhrien asumiseen liittyvät kysymykset. Keskustelussa puhuttiin myös työelämä tiedottamisen tärkeydestä jo lähtömaassa, edustustojen roolista ja työluopin liittyvistä kysymyksistä. Uhrien oikeuksien osalta etenkin järjestöjen edustajat painottivat etsivän työn merkitystä, rikosprosessin ja auttamisjärjestelmän läpinäkyvyyttä ja ennakoitavuutta ja uhrien ihmisarvon huomioimista.

Ylitarkastaja Venla Roth, Vähemmistövaltuutetun/kansallisen ihmiskaupparaportoinnin toimisto (VVT): Seminaarin päätöspanat

Venla Roth veti yhteen seminaarissa esiin nostetut teemat. Roth sanoi, että seminaarin tarkoituksena oli todistaa, että työperäistä ihmiskauppaa esiintyy myös Suomessa. Ongelmaan puuttuminen on kaikkien seminaariin osallistuneiden vastuulla. Roth rohkaisi viemään seminaarissa opittuja asioita ja tietoja organisaatioissa eteenpäin. Rothin mukaan meillä on mahdollisuus onnistua, mutta se edellyttää määrätietoista ponnistelua, yhteistyötä ja halua ottaa oppia myös muista maista. Roth korosti, että Suomi on sitoutunut useisiin kansainvälisiin sopimuksiin, jotka edellyttävät Suomea puuttumaan ihmiskauppaan ja auttamaan ihmiskaupan uhreja. Roth teki lukuisia suosituksia:

1. Ihmiskauppa on monimuotoinen ja vaikeasti tunnistettava ilmiö. Usein ihmiskaupasta vallitsee hyvin stereotyyppinen käsitys, joka ei vastaa todellisuutta. Ihmisen ei tarvitse olla kahleissa ollakseen työperäisen ihmiskaupan uhri: hienovaraisemmat psykologiset painostus- ja pakotuskeinot riittävät uhrin valtaan ottoon. Ihmiskauppaa tulee arvioida kokonaisvaltaisesti ottaen huomioon paitsi työnteon ehdot ja olosuhteet myös asumisolosuhteet.
2. Suomen työlainsäädäntöä tulee arvioida kokonaisuudessaan ihmiskaupan ennaltaehkäisyyn ja uhrien auttamisen ja suojelemisen näkökulmasta.
3. Työsuojelutarkastajien mandaattia tulee tarvittaessa arvioida uudelleen, jotta heillä olisi lakisääteinen velvollisuus puuttua myös työperäiseen ihmiskauppaan ja ohjata tunnistamansa ihmiskaupan uhrit auttamisjärjestelmään. Myös poliisin oma-aloitteista ja proaktiivista toimintaa tarvitaan.
4. Tulee harkita yhteisösakon määräämistä eli oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottamista kiskonnantapaiseen työsyryntään.
5. Esitutkinnan aikana tulee konfiskoida työperäisellä ihmiskaupalla (kiskonnantapaisella) työsyrynnällä ansaittu rikoshyöty.
6. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään ohjautumista tulee parantaa ohjeistamalla viranomaisia ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta ja auttamisjärjestelmään ohjaamisesta. Ohjeistuksen tulee kattaa kaikki keskeiset viranomaiset.
7. Uhrien tunnistaminen ja ohjaaminen auttamisjärjestelmään ei kuitenkaan pelkästään riitä, vaan auttamisjärjestelmää tulee kehittää niin, että järjestelmästä saatavista palveluista on uhreille todellista hyötyä.
8. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä tulee säätää erillislaki, joka selventää auttamisjärjestelmään ottamiseen ja siitä poistamiseen liittyviä perusteita sekä auttamisjärjestelmän suhdetta maassa oleskeluoikeuteen.
9. Mahdollisille ihmiskaupan uhreille tulee jakaa tietoa heidän oikeuksistaan suomalaisessa työelämässä ja avunsaantimahdollisuuksista jo ennen maahantuloa, mutta myös maassa olon aikana tilanteissa, joissa he kohtaavat eri viranomaisia.

10. Kolmannen sektorin työhön tulee taata riittävät resurssit. Kolmannella sektorilla on erityisen keskeinen rooli yhtäältä ihmiskaupan uhrien tunnistamisessa ja toisaalta tarvittavien palvelujen tuottamisessa.

11. Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin raportista antamassaan kirjelmässä eduskunta edellyttää, että poliisiin tulee perustaa erikoistunut valtakunnallinen yksikkö ihmiskaupan ja sen lähirikosten tutkinnan tehostamiseksi. Yksikön tulee tehdä tiivistä yhteistyötä näihin rikoksiin perehtyneiden avainsyöttäjien kanssa.

12. Työmarkkinajärjestöillä on tärkeä rooli ihmiskaupan ennaltaehkäisyssä. Erityisesti ammattiliitoilla on erinomaiset mahdollisuudet tunnistaa ihmiskaupan uhreja. Työmarkkinajärjestöille tulisi järjestää koulutusta ihmiskaupasta ja uhrien tunnistamisesta.

13. Ihmiskaupan vastaista työtä tulisi koordinoida nykyistä paremmin ja tehokkaammin, ja tähän työhön tulisi määrätä kansallinen vastuutaho.

Prevention of and Fight against Crime 2009

With financial support from the Prevention of and Fight against Crime Programme
European Commission – Directorate-General Justice, Freedom and Security

This project has been funded with the support from the European Commission. This publication reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.